

Jan Přib

 GRADA®

Nemocenské pojištění v praxi 2010

zákon s výkladem

 úplné znění zákona k 1. 1. 2010

 změny ve výpočtu a poskytování dávek, nové tiskopisy

 podrobný výklad ke všem paragrafům

 roční zkušenosti s prováděním nového zákona

 množství praktických příkladů

**právní stav
k 1. 1. 2010**

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umístování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

Copyright © Grada Publishing, a.s.

Edice Účetnictví a daně

JUDr. Jan Příb

**Nemocenské pojištění v praxi
zákon s výkladem, k 1. 1. 2010**

Vydala GRADA Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7 jako svou 3 866. publikaci
Realizace obálky Vojtěch Kočí
Zlom Jan Šístek
Odpovědný redaktor Ing. Václav Marád, CSc.
Počet stran 224
Druhé vydání, Praha 2010
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.
Husova ulice 1881, Havlíčkův Brod

© **GRADA Publishing, a.s., 2010**

ISBN 978-80-247-3203-9 (tištěná verze)

GRADA Publishing: *tel.: 220 386 401, fax: 220 386 400, www.grada.cz*

ISBN 978-80-247-7794-8 (elektronická verze ve formátu PDF)
© Grada Publishing, a.s. 2012

Obsah

O autorovi	13
Předmluva	15
Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění	17
Část první	
ÚVODNÍ USTANOVENÍ	17
§ 1 – Rozsah působnosti	17
§ 2 – Účast na pojištění	18
§ 3 – Vymezení některých pojmů	19
§ 4 – Druhy dávek	23
Část druhá	
ÚČAST NA POJIŠTĚNÍ	24
Hlava I – Okruh pojištěných osob	24
§ 5	24
Hlava II – Účast zaměstnanců na pojištění	27
§ 6 – Podmínky účasti zaměstnanců na pojištění	27
§ 7 – Pojištění při zaměstnání malého rozsahu	30
§ 8 – Souběh pojištění z více zaměstnání	32
§ 9 – Vynětí zaměstnanců z pojištění	32
§ 10 – Vznik, zánik a přerušování pojištění zaměstnanců	33
Hlava III – Účast osob samostatně výdělečně činných na pojištění	37
§ 11 – Podmínky účasti osob samostatně výdělečně činných na pojištění	37
§ 12 – Pojištění při výkonu několika samostatných výdělečných činností	37
§ 13 – Vznik a zánik pojištění osob samostatně výdělečně činných	38
Část třetí	
DÁVKY	40
Hlava I – Obecné podmínky nároku na dávky a jejich výplatu	40
§ 14 – 17	40
Hlava II – Denní vyměřovací základ	45
§ 18 – 22	45
Hlava III – Nemocenské	59
Díl 1 – Podmínky nároku na nemocenské	59
§ 23 – 25	59

Díl 2 – Podpůrčí doba u nemocenského	64
§ 26 – 28	64
Díl 3 – Výše nemocenského	68
§ 29 – 29a	68
§ 30 – 31	70
Hlava IV – Peněžítá pomoc v mateřství	71
Díl 1 – Podmínky nároku na peněžitou pomoc v mateřství	71
§ 32	71
Díl 2 – Podpůrčí doba u peněžité pomoci v mateřství	74
§ 33 – Délka podpůrčí doby u peněžité pomoci v mateřství	74
§ 34 – Počátek a ukončení podpůrčí doby u peněžité pomoci v mateřství	74
§ 35 – Podpůrčí doba u peněžité pomoci v mateřství v některých případech	76
§ 36 – Přerušení výplaty peněžité pomoci v mateřství	76
Díl 3 – Výše peněžité pomoci v mateřství	77
§ 37 – 37a	77
Díl 4 – Společné ustanovení o peněžité pomoci v mateřství	77
§ 38	77
Hlava V – Ošetřovné	78
Díl 1 – Podmínky nároku na ošetřovné	78
§ 39	78
Díl 2 – Podpůrčí doba u ošetřovného	81
§ 40 – 40a	81
Díl 3 – Výše ošetřovného	84
§ 41	84
Hlava VI – Vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství	85
Díl 1 – Podmínky nároku na vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství	85
§ 42	85
Díl 2 – Podpůrčí doba u vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství	86
§ 43	86
Díl 3 – Výše vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství	87
§ 44	87
Hlava VII – Společná ustanovení o dávkách	88
Díl 1 – Nárok na dávky a na jejich výplatu	88
§ 45 – Nárok na dávku	88
§ 46 – Nárok na výplatu dávky	88
§ 47 – Vzdání se nároku na výplatu dávky	89
Díl 2 – Souběh nároků na výplatu dávek	90
§ 48	90

Díl 3 – Přejít nároku na dávky a jejich výplatu	90
§ 49 – 51	90
Díl 4 – Změna nároku na dávky a jejich výplatu	92
§ 52	92
Část čtvrtá	92
POSUZOVÁNÍ ZDRAVOTNÍHO STAVU PRO ÚČELY POJIŠTĚNÍ	92
Hlava I – Základní ustanovení	92
§ 53	92
§ 54 – Ošetřující lékař	93
Hlava II – Posuzování dočasné pracovní neschopnosti	94
Díl 1 – Základní pojmy	94
§ 55 – Dočasná pracovní neschopnost	94
§ 56 – Režim dočasně práce neschopného pojištěnce a místo pobytu v době dočasné pracovní neschopnosti	96
Díl 2 – Posuzování dočasné pracovní neschopnosti	98
§ 57 – Vznik dočasné pracovní neschopnosti	98
§ 58 – Průběh dočasné pracovní neschopnosti	100
§ 59 – Ukončování dočasné pracovní neschopnosti	101
§ 60 – Rozhodnutí ve věcech dočasné pracovní neschopnosti	103
Díl 3 – Povinnosti a oprávnění lékařů	104
§ 61 – Povinnosti ošetřujícího lékaře	104
§ 62 – Povinnosti zařízení závodní preventivní péče	107
§ 63 – Oprávnění ošetřujících lékařů a zařízení závodní preventivní péče	108
Díl 4 – Povinnosti a oprávnění dočasně práce neschopného pojištěnce	109
§ 64	109
Díl 5 – Povinnosti a oprávnění zaměstnavatele	110
§ 65	110
Hlava III – Posuzování pracovní schopnosti po uplynutí podpůrné doby	111
§ 66	111
Hlava IV – Posuzování zdravotního stavu pro účely poskytování peněžité pomoci v mateřství, ošetřovného a vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství	112
Díl 1 – Posuzování zdravotního stavu pro účely poskytování peněžité pomoci v mateřství	112
§ 67	112
Díl 2 – Posuzování zdravotního stavu pro účely poskytování ošetřovného	112
§ 68 – Vznik a zánik potřeby ošetřování nebo péče	112
§ 69 – Povinnosti ošetřujícího lékaře	114

§ 70 – Povinnosti zdravotnického zařízení	114
§ 71 – Povinnosti pojištěnce	115
§ 72 – Oprávnění zaměstnavatele	115
Díl 3 – Posuzování zdravotního stavu pro účely poskytování vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství	115
§ 73	115
Hlava V – Kontrola posuzování zdravotního stavu pro účely pojištění	116
§ 74	116
§ 75	117
Hlava VI – Kontrola dodržování režimu dočasně práce neschopného pojištěnce ...	118
§ 76	118
Hlava VII – Součinnost zdravotnických zařízení a fyzických a právnických osob ..	119
§ 77	119
§ 78	120
Hlava VIII – Oprávnění orgánů nemocenského pojištění při porušování povinností lékařů při posuzování zdravotního stavu pro účely pojištění	120
§ 79	120
§ 80	121
Část pátá	
ORGANIZACE A PROVÁDĚNÍ	122
Hlava I – Orgány nemocenského pojištění a jejich příslušnost k provádění pojištění	122
Díl 1 – Orgány nemocenského pojištění	122
§ 81	122
Díl 2 – Příslušnost orgánů nemocenského pojištění k provádění pojištění	123
§ 82 – Věcná příslušnost	123
§ 83 – Místní příslušnost okresní správy sociálního zabezpečení	125
Hlava II – Úkoly a oprávnění při provádění pojištění	127
Díl 1 – Úkoly a oprávnění orgánů nemocenského pojištění	127
§ 84 – Úkoly okresních správ sociálního zabezpečení	127
§ 85 – Úkoly České správy sociálního zabezpečení	130
§ 86 – Úkoly služebních orgánů	130
§ 87 – Úkoly Ministerstva práce a sociálních věcí	131
§ 88 – Odstraňování tvrdostí	131
Oprávnění orgánů nemocenského pojištění	132
§ 89 – 91	132
Díl 2 – Úkoly živnostenských úřadů	134
§ 91a	134

Díl 3 – Úkoly zaměstnavatelů v pojištění	134
Oddíl 1 – Rozdělení zaměstnavatelů a jejich příslušnost k plnění úkolů v pojištění ..	134
§ 92	134
Oddíl 2 – Úkoly zaměstnavatelů přihlašovaných do registru zaměstnavatelů	136
§ 93 – 100	136
Oddíl 3 – Úkoly služebních útvarů	143
§ 101	143
Oddíl 4 – Úkoly věznic a ústavů pro výkon zabezpečovací detence	145
§ 102	145
Díl 4 – Povinnosti pojištěnců	145
§ 103 – 104	145
Díl 5 – Povinnosti dalších subjektů	147
§ 105 – 107	147
Hlava III – Vyplácení dávek	148
Díl 1 – Příslušnost k výplatě dávek	148
§ 108	148
Díl 2 – Uplatňování nároku na výplatu dávek	149
§ 109	149
Díl 3 – Výplata dávek	152
§ 110 – Způsob výplaty dávek	152
§ 111 – Výplata dávek do ciziny	153
§ 112 – Výplata dávky zvláštnímu příjemci	153
Hlava IV – Sdělování údajů a informační systémy pojištění	155
Díl 1 – Povinnost zachovávat mlčenlivost	155
§ 113	155
Díl 2 – Sdělování údajů	156
Oddíl 1 – Sdělování údajů mezi orgány nemocenského pojištění	156
§ 114 – 115	156
Oddíl 2 – Sdělování údajů mezi orgány nemocenského pojištění a živnostenskými úřady	157
§ 115a	157
Oddíl 3 – Sdělování údajů orgány nemocenského pojištění ostatním subjektům ...	157
§ 116	157
Oddíl 4 – Sdělování údajů orgánům nemocenského pojištění ostatními subjekty ..	159
§ 117	159
Oddíl 5 – Sdělování údajů z jiných informačních systémů veřejné správy	161
§ 118	161
Oddíl 6 – Sdělování údajů do zahraničí	164
§ 119	164

Díl 3 – Informační systémy pojištění	164
§ 120 – 121	164
§ 122 – Registry pojištěnců	165
§ 123 – Registry zaměstnavatelů	167
Hlava V – Odpovědnost, sankce a správní delikty v pojištění	168
Díl 1 – Odpovědnost v pojištění a sankce	168
§ 124 – Odpovědnost za přeplatek	168
§ 125 – Krácení nebo odnětí nemocenského	170
§ 126 – Regresní náhrada	171
Díl 2 – Správní delikty	173
Oddíl 1 – Přestupky	173
§ 127 – 134	173
Oddíl 2 – Správní delikty právnických osob	175
§ 135 – 141	175
Oddíl 3 – Společná ustanovení	179
§ 142	179
Hlava VI – Řízení ve věcech pojištění	180
§ 143	180
§ 144 – Účastníci řízení	181
§ 145 – Zahájení řízení	181
§ 146 – Vysvětlení a čestné prohlášení	182
§ 147 – Lhůty pro vydání rozhodnutí	182
§ 148 – Přerušování řízení	183
§ 149 – Doručování	183
§ 150 – Rozklad	184
§ 151 – Odvolání a rozklad	184
§ 152 – Účinky odvolání a rozkladu	185
§ 153 – Zkrácené řízení	185
§ 154 – Rozhodnutí o ukončení dočasné pracovní neschopnosti a potřeby ošetřování	187
§ 155 – Souhlas orgánu nemocenského pojištění	187
§ 156 – Řízení o odstranění tvrdosti	188
§ 157 – Náklady řízení	189
§ 158 – Soudní přezkum	189
§ 159 – Exekuce	190
Část šestá	
SPOLEČNÁ USTANOVENÍ	190
§ 160 – Sdělování údajů	190
§ 160a – Obstarávání údajů	191
§ 161 – Splnění oznamovací povinnosti	191
Podání	191

§ 162 – 163	191
§ 164 – Počítání času	193
§ 165 – Placení dluhu	193
§ 166 – Výnos z pořádkových pokut	193
§ 167 – Mimořádná opatření při epidemii a nebezpečí jejího vzniku	193
§ 167a – Tiskopisy	194
Část sedmá	
PŘECHODNÁ A ZÁVĚREČNÁ USTANOVENÍ	194
Hlava I – Přechodná ustanovení	194
§ 168 – 198	194
Hlava II – Závěrečná ustanovení	205
§ 199 – Zmocňovací ustanovení	205
§ 200 – Zrušovací ustanovení	206
§ 201 – Účinnost	210
Přechodná ustanovení podle zákona č. 302/2009 Sb.	210
Čl. II	210
Přechodná ustanovení podle zákona č. 362/2009 Sb.	210
Čl. XIV	210

O autorovi

JUDr. Jan Příb, CSc. (1950) je odborníkem na nemocenské a důchodové pojištění a další otázky sociálního zabezpečení. Od ukončení studia na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v roce 1973 pracuje v oblasti legislativy sociálního zabezpečení na Ministerstvu práce a sociálních věcí.

Je spoluautorem nového zákona o nemocenském pojištění a dále i platného zákona o důchodovém pojištění, zákonů o sociálním zabezpečení z let 1975 a 1988 a podílí se na tvorbě dalších sociálních předpisů. Působí rovněž v komisi Legislativní rady vlády pro veřejné právo.

Přednáší pro odbornou veřejnost a své dlouholeté zkušenosti ze sociální oblasti využívá též při publikační činnosti. Publikuje v odborných časopisech, podílí se na přípravě učebních textů pro Právnickou fakultu UK a je spoluautorem řady publikací z oblasti sociálního zabezpečení.

Předmluva

Nemocenské pojištění je od 1. ledna 2009 upraveno zákonem č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění. Nový zákon o nemocenském pojištění obsahuje komplexní úpravu nemocenského pojištění, tj. jak oblast dávkovou, tak organizační a procesní, včetně posuzování zdravotního stavu pro účely nemocenského pojištění.

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, nahradil všechny dosavadní předpisy nemocenského pojištění, tj. zákon č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců, zákon č. 88/1968 Sb., o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavcích na děti z nemocenského pojištění, zákon č. 32/1957 Sb., o nemocenské péči v ozbrojených silách, část šestou zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, která upravuje nemocenské pojištění osob samostatně výdělečně činných, a příslušná ustanovení zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, která dosud upravují nemocenské pojištění; rovněž zrušil dosavadní prováděcí předpisy (tj. vyhlášky č. 143/1965 Sb., č. 165/1979 Sb., č. 31/1993 Sb. a č. 141/1958 U.I.). K novému zákonu se nepředpokládá vydání prováděcích předpisů, které by podrobněji upravovaly některé otázky nemocenského pojištění nebo doplňovaly zákonnou úpravu (k zákonu je vydán jen jeden prováděcí předpis, a to vyhláška, kterou se stanoví náležitosti průkazu zaměstnanců orgánů nemocenského pojištění provádějících kontrolu dodržování režimu dočasně práce neschopných pojištěnců). V samostatném zákoně je obsažena jen úprava pojistného na nemocenské pojištění, a to v rámci zákona č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.

Na nový zákon o nemocenském pojištění navazovaly též změny v jiných právních předpisech; jednalo se zejména o rozsáhlou novelizaci zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, a zákona č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. Změny jiných právních předpisů obsahoval zákon č. 189/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o nemocenském pojištění.

V oblasti nemocenského pojištění platí jednotný systém pro všechny pojištěnce; to znamená, že se již nerozlišují tři relativně samostatné soustavy, tj. nemocenské pojištění zaměstnanců, nemocenské pojištění osob samostatně výdělečně činných a nemocenské pojištění (nemocenská péče) osob ve služebním poměru, avšak zachovávají se některé nutné odchylky (například dobrovolná účast osob samostatně výdělečně činných).

Mezi nejvýznamnější změny patří vyplácení nemocenského až od 15. kalendářního dne trvání dočasné pracovní neschopnosti nebo karantény s tím, že v období prvních 14 kalendářních dnů trvání dočasné pracovní neschopnosti nebo karantény jsou zaměstnanci zabezpečeni náhradou mzdy nebo platu po-

skytovanou jejich zaměstnavatelem. Dávky nemocenského pojištění vyplácejí zaměstnancům jen orgány nemocenského pojištění, nikoliv již zaměstnavatelé; v důsledku toho je také změněn okruh povinností zaměstnavatelů. U všech dávek nemocenského pojištění došlo k větším či menším změnám, a to jak v podmínkách nároku, tak při stanovení výše dávek (včetně základu pro stanovení dávek, kterým je denní vyměřovací základ). Nově jsou upravena i pravidla účasti na nemocenském pojištění.

Publikace obsahuje úplné znění zákona o nemocenském pojištění, tj. platný text zákona se zapracováním změn podle novel, které byly přijaty před nabytím účinnosti zákona o nemocenském pojištění i v průběhu roku 2009, s výkladem jednotlivých ustanovení. Výklad je doplněn řadou praktických příkladů; pro lepší pochopení právní úpravy rovněž upozorňuje na související ustanovení zákona o nemocenském pojištění nebo na jiné související právní předpisy. V tomto druhém vydání je kromě změn, které přinesly novely zákona o nemocenském pojištění přijaté v roce 2008 (tj. změn vyplývajících ze zákonů č. 306/2008 Sb. a č. 479/2008 Sb., které nabývají účinnosti až od roku 2010) a v roce 2009, reagováno na změny vyplývající z jiných právních předpisů i na dosavadní poznatky z praxe.

Publikace vychází z právního stavu ke dni 1. ledna 2010.

Citace ustanovení a předpisů

Pokud se ve výkladu citují jednotlivá ustanovení bez bližší specifikace zákona, jedná se o ustanovení zákona o nemocenském pojištění (pokud ze souvislosti neplyne něco jiného).

Ve zkratkách se citují tyto předpisy:

- ZOPSZ – zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení;
- ZPSZ – zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti;
- ZDP – zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

Předpisy, které jsou obecně známé a frekventované, se citují slovně (např. zákoník práce); ostatní předpisy se citují číslem a názvem.

Při citacích se pro zjednodušení neuvádějí novely předpisů; vždy se však má na mysl předpis ve znění novel (tj. platné znění).

Text poznámek pod čarou je uveden v závěru publikace (str. 211 až 215).

Prosinec 2009

autor

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění

ve znění zákona č. 585/2006 Sb., zákona č. 181/2007 Sb., zákona č. 261/2007 Sb., zákona č. 239/2008 Sb., zákona č. 305/2008 Sb., zákona č. 306/2008 Sb., zákona č. 479/2008 Sb., zákona č. 2/2009 Sb., zákona č. 41/2009 Sb., zákona č. 158/2009 Sb., zákona č. 227/2009 Sb., zákona č. 302/2009 Sb., zákona č. 303/2009 Sb. a zákona č. 362/2009 Sb.

Parlament se usnesl na tomto zákoně České republiky:

ČÁST PRVNÍ

ÚVODNÍ USTANOVENÍ

§ 1

Rozsah působnosti

(1) Tento zákon upravuje nemocenské pojištění (dále jen „pojištění“) pro případ dočasné pracovní neschopnosti, nařízené karantény, těhotenství a mateřství a ošetřování člena domácnosti nebo péče o něj a organizaci a provádění pojištění. Prováděním pojištění se rozumí též posuzování zdravotního stavu pro účely pojištění.

(2) Pojistné na pojištění upravuje zvláštní právní předpis¹⁾.

(3) Tento zákon se použije na právní vztahy, které nejsou upraveny přímo použitelným předpisem Evropských společenství v oblasti pojištění²⁾.

V úvodním ustanovení je vymezen rozsah působnosti zákona. Nová úprava nemocenského pojištění je komplexní a zahrnuje jak hmotněprávní stránku, tj. okruh osob účastných nemocenského pojištění a okruh dávek s vymezením podmínek nároku a jejich výše, tak organizační a procesní stránku, tj. vymezení soustavy orgánů provádějících nemocenské pojištění a stanovení jejich kompetencí, provádění nemocenského pojištění včetně úkolů zaměstnavatelů a řízení ve věcech nemocenského pojištění. Nová úprava obsahuje též posuzování zdravotního stavu pro účely nemocenského pojištění. Samostatně je nadále upraveno pojistné na nemocenské pojištění v zákoně č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti; tento zákon byl v souvislosti s nabytím účinnosti zákona o nemocenském pojištění ovšem podstatně novelizován zákonem č. 189/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o nemocenském pojištění (zákonem č. 189/2006 Sb. se mění též řada dalších zákonů, zejména zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, z ně-

hož se vypouštějí ustanovení o provádění nemocenského pojištění, a zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění).

Nový zákon o nemocenském pojištění již neupravuje tři samostatné podsystemy, tj. nemocenské pojištění zaměstnanců, nemocenské pojištění osob ve služebním poměru a nemocenské pojištění osob samostatně výdělečně činných. Pro všechny tyto pojištěnce bude platit jednotný systém, obdobně jako je tomu v oblasti důchodového pojištění, se zachováním nutných odchylek.

Nová úprava nemocenského pojištění vychází z tradičních zásad veřejnoprávního sociálního pojištění. Jedná se o všeobecnost pojištění, kdy pojištěny jsou všechny ekonomicky aktivní osoby, o obligatornost pojištění, kdy pojištění jsou povinně všichni zaměstnanci, o solidaritu v systému, kdy jsou solidární pojištěnci nepostížení sociální událostí s pojištěnci sociální událostí postiženými a pojištěnci s vyššími příjmy s pojištěnci s nižšími příjmy, a o obligatornost nároků, kdy při splnění stanovených podmínek vzniká nárok na dávku přímo ze zákona.

Třetí odstavce upozorňuje na nadřazenost předpisů ES; jde o předpisy, které mají charakter nařízení (v oblasti nemocenského pojištění se jedná především o nařízení č. 1408/71 a prováděcí nařízení č. 574/72 a od 1. května 2010 se jedná o nařízení č. 883/2004 o koordinaci systémů sociálního zabezpečení, ve znění nařízení č. 988/2009, a o nařízení č. 987/2009, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení (ES) č. 883/2004 o koordinaci systémů sociálního zabezpečení). Podle čl. 249 Smlouvy o založení Evropského společenství mají nařízení obecnou působnost a jsou závazná v celém rozsahu a přímo použitelná ve všech členských státech EU. Předpisy ES mají vliv především na účast na nemocenském pojištění (srov. výklad k § 6). Tyto předpisy ES se používají též ve vztahu ke státům Evropského hospodářského prostoru (tj. Norsku, Islandu a Lichtenštejnsku) a ke Švýcarsku.

§ 2

Účast na pojištění

Pojištění se účastní fyzické osoby

- a) povinně, jde-li o osoby uvedené v § 5 písm. a),
- b) dobrovolně, jde-li o osoby uvedené v § 5 písm. b) nebo o zahraniční zaměstnance [§ 3 písm. q)].

Základním principem účasti na nemocenském pojištění je (jako dosud) povinná účast, která se vztahuje na zaměstnance. Dobrovolně se nemocenského pojištění mohou účastnit osoby samostatně výdělečně činné a zahraniční zaměstnanci.

Vymezení některých pojmů

V tomto zákoně se rozumí

a) pojištěncem fyzická osoba, která je účastna pojištění; za pojištěnce se považuje též fyzická osoba po zániku pojištění, pokud jí plyne ochranná lhůta (§ 15), uplatňuje nárok na dávku pojištění (dále jen „dávka“) nebo dávku pobírá, a fyzická osoba v době přerušení pojištění,

b) zaměstnavatelem právnická osoba nebo fyzická osoba, které zaměstnávají alespoň jednoho zaměstnance, organizační složka státu, v níž jsou zařazeni zaměstnanci v pracovním poměru nebo činní na základě dohody o pracovní činnosti, služební úřad, v němž je státní zaměstnanec zařazen k výkonu státní služby, věznice a vazební věznice (dále jen „věznice“), v nichž vykonává trest odnětí svobody odsouzený zařazený do práce, ústavy pro výkon zabezpečovací detence, v nichž vykonává zabezpečovací detenci osoba zařazená do práce, a útvary, složky nebo jiné organizační části bezpečnostních sborů nebo ozbrojených sil České republiky, které vyplácejí příslušníkům bezpečnostních sborů³⁾ služební příjem nebo vojákům z povolání⁴⁾ plat, popřípadě organizační složky státu nebo právnické osoby, v nichž jsou k plnění služebních úkolů vysláni příslušníci bezpečnostních sborů nebo zařazeni vojáci z povolání, (dále jen „služební útvar“),

c) sídlem zaměstnavatele

1. u právnické osoby její sídlo nebo sídlo její organizační složky, která je zapsána v obchodním rejstříku, popřípadě v jiném zákonem určeném rejstříku nebo jiné zákonem upravené evidenci; sídlem organizační složky se rozumí adresa jejího umístění,
2. u fyzické osoby místo jejího trvalého pobytu⁵⁾, a jde-li o cizince, místo hlášeného pobytu⁶⁾ v České republice; u osoby, která nemá hlášený ani trvalý pobyt v České republice, místo jejího podnikání na území České republiky a v případě, že taková osoba na území České republiky nepodniká, avšak zaměstnává pro svou potřebu zaměstnance, místo výkonu práce těchto zaměstnanců,
3. u organizační složky státu a služebního úřadu jejich sídlo stanovené zvláštním právním předpisem, popřípadě statutem nebo obdobným předpisem,

d) mzdovou účtárnou útvar zaměstnavatele, ve kterém je vedena evidence mezd nebo platů zaměstnanců; je-li zaměstnavatelem stát, rozumí se mzdovou účtárnou útvar příslušné organizační složky státu, ve kterém je vedena evidence platů,

e) započitatelným příjmem příjem, který se podle zvláštního právního předpisu¹⁾ zahrnuje do vyměřovacího základu pro pojistné na důchodové pojištění,

- f) dosaženým příjmem započitatelný příjem zúčtovaný zaměstnanci do kalendářního měsíce,
- g) zaměstnáním právní vztah, na základě kterého vykonávají práci, pracovní nebo obdobnou činnost nebo službu (dále jen „práce“) zaměstnanci uvedení v § 5 písm. a),
- h) osobou samostatně výdělečně činnou fyzická osoba považovaná za osobu samostatně výdělečně činnou pro účely důchodového pojištění podle zvláštního právního předpisu⁷⁾,
- i) samostatnou výdělečnou činností činnost považovaná za samostatnou výdělečnou činnost pro účely důchodového pojištění podle zvláštního právního předpisu, a to včetně spolupráce při výkonu samostatné výdělečné činnosti⁸⁾,
- j) pojištěnou činností zaměstnání vykonávané za podmínek zakládajících účast na pojištění, samostatná výdělečná činnost, pokud se osoba samostatně výdělečně činná na základě výkonu této činnosti přihlásila k účasti na pojištění, a zaměstnání zahraničního zaměstnance, pokud se přihlásil k účasti na pojištění,
- k) podpůrcí dobou doba, po kterou má být podle tohoto zákona vyplácena dávka,
- l) sociální událostí, s níž tento zákon spojuje vznik nároku na dávku, vznik dočasné pracovní neschopnosti, nařízení karantény⁹⁾, vznik potřeby ošetřování nebo péče o člena domácnosti, nástup na peněžitou pomoc v mateřství a převedení zaměstnankyně na jinou práci, státní zaměstnankyně na jiné služební místo nebo ustanovení příslušnice na jiné služební místo,
- m) porodem takové ukončení těhotenství, při kterém je do matriky narození zapsáno narození dítěte,
- n) domáckým zaměstnancem zaměstnanci uvedení v § 5 písm. a) bodech 1, 4 až 6 a 15, kteří nepracují na pracovišti zaměstnavatele, ale podle dohodnutých podmínek vykonávají sjednané práce doma nebo na jiném místě a v pracovní době, kterou si sami rozvrhují,
- o) smluvním zaměstnancem zaměstnanec zaměstnavatele, jehož sídlo je na území státu, s nímž Česká republika neuzavřela mezinárodní smlouvu o sociálním zabezpečení (dále jen „zahraniční zaměstnavatel“), je-li činný v České republice u smluvního zaměstnavatele,
- p) smluvním zaměstnavatelem právnická nebo fyzická osoba, která má ve smyslu písmene c) sídlo na území České republiky a u níž jsou v České republice činní zaměstnanci zahraničního zaměstnavatele považováni v České republice za smluvní zaměstnance, pokud podle smlouvy uzavřené se zahraničním zaměstnavatelem jsou příjmy smluvních zaměstnanců vypláceny smluvním zaměstnavatelem nebo jsou smluvním zaměstnavatelem uhrazovány zahraničnímu zaměstnavateli,

- q) zahraničním zaměstnancem zaměstnanec zahraničního zaměstnavatele, je-li činný v České republice ve prospěch zahraničního zaměstnavatele,
- r) státem, s nímž Česká republika uzavřela mezinárodní smlouvu o sociálním zabezpečení, mimo těchto států též členské státy Evropské unie,
- s) členským státem Evropské unie též stát, který není členem Evropské unie, avšak aplikuje předpisy Evropské unie o koordinaci systémů sociálního zabezpečení¹⁰⁾,
- t) mezinárodní smlouvou o sociálním zabezpečení smlouva o sociálním zabezpečení, která obsahuje ustanovení o používání právních předpisů při výdělečné činnosti na území druhého smluvního státu.

V ustanovení jsou vymezeny základní pojmy používané v zákoně.

K pojmu zaměstnavatel [písmeno b)] srov. též § 35a odst. 1 ZOPSZ a § 3 odst. 1 písm. a) ZPSZ a k pojmu mzdová účtárna [písmeno d)] srov. § 10 větu druhou ZPSZ.

U započitatelného příjmu [písmeno e)] se upozorňuje na novou definici vyměřovacího základu pro pojistné na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti u zaměstnance v § 5 odst. 1 a 2 ZPSZ (ve znění zákona č. 264/2006 Sb. a zákona č. 261/2007 Sb.), který je nyní vymezen ve vztahu k předmětu daně z příjmů fyzických osob; tato nová definice vyměřovacího základu platí od 1. ledna 2007 a byla upravena od 1. ledna 2008.

Definice osoby samostatně výdělečně činné [písmeno h)] je obsažena v § 9 ZDP. Na základě tohoto ustanovení platí i pro oblast nemocenského pojištění, že osobou samostatně výdělečně činnou jsou fyzické osoby, které

- a) podnikají v zemědělství, pokud jsou osoby provozující zemědělskou výrobu evidovány na základě zákona č. 252/1997 Sb., o zemědělství, ve znění pozdějších předpisů, u místně příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností,
- b) provozují živnost na základě oprávnění provozovat živnost podle živnostenského zákona (zákon č. 455/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů),
- c) jsou společníky veřejné obchodní společnosti nebo komplementářem komanditní společnosti a vykonávají činnost pro tuto společnost,
- d) vykonávají uměleckou nebo jinou tvůrčí činnost na základě autorskoprávních vztahů, s výjimkou činnosti, z níž jsou příjmy samostatným základem daně z příjmů fyzických osob pro zdanění zvláštní sazbou daně; k tomuto zdanění srov. § 7 odst. 8 a § 36 odst. 2 písm. e) zákona o daních z příjmů (u tohoto okruhu osob samostatně výdělečně činných došlo přitom k novému vymezení na základě zákona č. 189/2006 Sb.),
- e) vykonávají jiné činnosti konané výdělečně na základě oprávnění podle zvláštních právních předpisů, které nejsou uvedeny v písmenech a) až d), nebo činnost mandátáře na základě mandátní smlouvy uzavřené podle obchodního zákoníku po roce 2003; podmínkou zde je, že tyto činnosti jsou konány